

Bódán Zsolt:

Erdős Kamill halálának 46. évfordulójára

Immár hetedik alkalommal gyűltek össze 2008 július 2-án a gyulai önkormányzati intézmények, valamint a városi és megyei cigányszervezetek képviselői számos érdeklődő polgár kíséretében a Pándy Kálmán Kórház könyvtára előtti, 2002-ben felavatott Erdős Kamill szobor előtt, hogy emlékezzenek a jeles néprajzkutatóra. Az alábbiakban a koszorúzással egybekapcsolt ünnepi megemlékezésen elhangzó, Erdős Kamill életének és munkásságának legfontosabb eseményeit felelevenítő emlékbeszédet közöljük teljes terjedelmében.

Emlékezni gyűltünk össze, magyarok és cigányok, cigányok és magyarok. Együtt. Emlékezni, és a tisztelet főhajtásával adózni egy olyan ember példája előtt, akit mindkét etnikum joggal tekint magáénak. A magyarság származása, a cigányság pedig személyes életútja, kutatásai nyomán. Valóban példakép lehet Ő a jelen nemzedéke számára nyitottsága, az elesettek felé való odafordulása, segíteni akarása által és egyben híd, kapocs, mely lehetőséget teremt az évszázadok óta együtt élő, de a közös hangot sokszor olyan nehezen megtaláló cigányság és magyarság számára az összefogásra. Élete, személyes példája az, mely esélyt teremthet a kézfogásra, a másik megismerésére, elfogadására, és tiszteletére, mert mindezek nélkül elképzelhetetlen a mai magyar társadalom betegségeinek orvoslása.

Ki is volt hát Erdős Kamill, ez a nagyszerű ember és kutató? Röviden vegyük számba életének legfontosabb állomásait, és kutatói munkásságát.

1924-ben született Budapesten egy középosztálybéli család sarjaként. Apja katonatiszt volt, anyja pedig egy nemesi származású birtokos család leánya. Gyermekek és ifjúkorát a fővárosban illetve szülei válása után nagyanyja mellett Poroszlón töltötte. Előbb hadapródiskolába került, majd a Ludovika Akadémiára, ahol a II. világháború utolsó évében avatták tiszté. Ezt követően Bécsben fogságba esett és egy franciaországi fogolytáborba került. Az itt, sátorban eltöltött tél következménye volt tüdőgyulladás és tbc-je, mely egész további életét meghatározta. A fogságból hazatérve a kiépülő kommunista rendszerben osztályidegensége miatt nem számíthatott munkára, s közben betegsége is egyre jobban elhatalmasodott rajta, így kórházzal kórházra vándorolt. Így került Gyulára 1952-ben, ahol megtelepedve életének utolsó évtizedét töltötte. Városunk, illetve maga a gyulai kórház több szempontból is fontos szerepet játszott életében. Egyrészt itt ismerte meg a kórház egyik ápolónője személyében későbbi feleségét, élete utolsó éveinek hú tárast, Müller Máriát. Másrészt itteni gyógykezelése hatására az ötvenes évek első felében javulás állt be állapotában, így lehetősége nyílt a kórház könyvtárában állást vállalni, illetve kibontakoztatni az akkor már megkezdett néprajzi kutatásait. Sajnos ez a javulás csak időleges volt, így rövid idő után fel kellett adnia állását, kutatásait azonban nagy szenvedéllyel folytatta. Meggyengült egészsége azonban nem bírta az aktív kutatómunkát, különösen a hosszú gyűjtő utakat így ez is hozzájárulhatott tragikusan korai, mindössze 38 éves korában, 1962-ben bekövetkezett halálához.

Melyek voltak ennek a rövid de nagyon intenzív kutatói pályának a legfontosabb jellemzői illetve legjelentősebb állomásai? Ha erre a kérdésre választ akarunk adni, mindenképp előtt is fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy Erdős Kamill nem volt „hivatásos” néprajzkutató. Autodidakta tudós volt, aki az intézményes keretek közötti képzés hiányát mérhetetlen akaraterővel, kitartással és szorgalommal pótolva szerezte meg mindazokat az ismereteket, melyek alapját jelentették későbbi kutatásainak. Kitűnő nyelvrézéssel rendelkezett. A magyar mellett jól beszélt angolul és németül valamint kevésbé franciául, ami a cigánysághoz kapcsolódó szakirodalom megismerésében segítette. Ezek mellett természetesen megtanult cigányul is, előbb a kárpáti majd az oláh cigány nyelvjárást

elsajátítva, ami terepmunkáinak volt elengedhetetlen feltétele. Igyekezett minden irodalmat megszerezni, ami a cigánysággal kapcsolatban elérhető volt, ennek érdekében kiterjedt és intenzív levelezést folytatott magyarországi és külföldi kutatókkal és intézményekkel egyaránt. Levelező partnerei között olyan neves szakembereket találunk, mint Vekerdi József, Kallós Zoltán, Bálint Sándor, Kriza Ildikó, Ortutay Gyula, Gunda Béla, Martin György az intézmények között kiemelhetjük a Magyar Tudományos Akadémiát, számos egyetemi tanszéket és múzeumot. Az így megszerzett ismereteket saját, első kézből szerzett gyűjtésekkel egészítette ki. Kezdetben adatközlői a kórházi betegtársai közül kerültek ki, élete utolsó éveiben azonban rendszeresen járt el hosszabb, rövidebb gyűjtő utakra, lakhelyükön keresve fel az ország különböző részein élő cigány csoportokat. 1956-ban Békés megyében gyűjtött, majd Nógrád megyében, főleg Balassagyarmaton. A következő évben ismét Nógrádban járt, majd 1958-ban az ország dunántúli területeinek cigányait kereste fel. 1959-ben ismét Nógrád, majd 1960-ban Sárospatak és a Bodroghöz cigányai, míg élete utolsó gyűjtőútján a szabolcsi cigányok következtek. Mint már említettük ezek az utak nem kis mértékben hozzájárulhattak egészsége romlásához, és ezáltal korai halálához. Ez a tény már magában is jól mutatja elhivatottságát és elkötelezettségét választott testvérei a cigányok kutatása iránt. Néprajzi gyűjtéseinek, tanulmányainak elsődleges célja azonban nem pusztán a tudomány szolgálata volt, kutatásainak gyakorlati motivációi voltak egy nemesebb cél elérése érdekében: az elesetteken akart segíteni. Az elesetteken, akiket a cigányságban látott meg. Vallotta, hogy a cigányságot fel kell emelni a magyar összlettség szintjére, kiszabadítva mostoha életkörülményei rabságából. Ennek a legjobb eszközét személy szerint, pedig abban találta meg, ha a cigányság sajátos életmódját, mentalitását és kultúráját hitelesen, tudományos pontossággal mutatja be a többségi társadalomnak, így oszlatva el azt a sok romantikus tévképzetet, mely ehhez az etnikumhoz kapcsolódott. Minderről Ő maga így vallott egyik írása végén: „A szerző bízik abban, hogy sikerült bemutatnia a cigányokat, és reméli, hogy akik írását elolvasták, ezentúl kissé más szemmel fognak rájuk nézni, és sokkal nagyobb megértéssel és türelemmel fognak velük foglalkozni.”

Gyűjtései elsősorban nyelvi jellegűek voltak. Úttörő módon feltárta a különböző magyarországi cigány dialektusokat és ezzel összefüggésben rámutatott arra, hogy a cigányság nem egységes, hanem nyelvi és etnikai jegyek alapján meghatározható különböző csoportokból tevődik össze. Ennek megfelelően el is végezte a cigányok osztályozását, csoportosítását, melyet fő művei között tartunk számon. Ezen kívül gazdag szokás, hiedelem, népmese, népzene és néptánc gyűjtés is kapcsolódik a nevéhez. Természetesen nem csak a cigányság néprajzával foglalkozott. Magyar témájú publikációi is napvilágot láttak, azonban ezekben is elsősorban a szegényebb sorsú, elesettebb rétegekkel foglalkozott, mint az állathajcsárok vagy koldusok.

Kutatási eredményeit kisebb kötetekben és tanulmányokban publikálta, melyek közül a legjelentősebbek az a1958-ban megjelent *A magyarországi cigányság*, az egy évvel később kiadott *A Békés megyei cigányok - Cigánydialektusok Magyarországon* valamint a halála évében publikált *Fémműves cigányok*, és itt említhetjük meg a halála 25 évfordulójára megjelentetett *Erdős Kamill cigánytanulmányi* című gyűjteményes kötetét is.

Mindenképpen szólnunk kell arról is, hogy nem csak a szellemi élet hagyományait, hanem a cigányság tárgyi emlékeit is gyűjtötte, hiszen nagy álma volt egy önálló cigány múzeum létrehozása. Neki köszönhető például egy cigánykovács teljes felszerelése, mely a sárospataki Rákóczi Múzeum gyűjteményét gazdagítja, de a gyulai Erkel Ferenc Múzeum is, mely Erdős Kamill hagyatékát gondozza, számos általa gyűjtött cigány néprajzi tárggyal büszkélkedhet. Ez a rendkívül gazdag hagyaték egyébként a tárgyi emlékek mellett magába foglalja Erdős Kamill gyűjtéseinek feljegyzéseit, kéziratait, tudományos levelezését, hangszalagokat és fotókat, valamint cigány témájú kiadványok és publikációk

sokaságát. Első rendű, és sajnos nem teljesen kiaknázott adatbázisa ez a mai nemzedékek kutatóinak.

Sajnos adósok vagyunk még Erdős Kamill hagyatékának teljes feldolgozásával, és ami még szomorúbb, adósok vagyunk Erdős Kamill álmainak megvalósításával, melyekre neki tragikusan rövid élete nem adott lehetőséget. Bár az eltelt majd fél évszázadban születtek látványos eredmények, különösen a rendszerváltást követő években megszorodtak a cigányságot tudományos hitelességgel bemutató munkák, Pécssett létrejött egy az Ő nevét viselő Cigány Múzeum és Szekszárdon Gémes Balázs vezetésével formálódni kezdett egy kutatói központ is, mely az alapító halála után most a *Cigány Hagyományokat Kutató Egyesület* keretei között él tovább még mindig számos adósságunk van. A tudományos eredményeknek sajnos nem egyenes következménye a tolerancia, a másik elfogadása. A mai magyar társadalom magyarokat és cigányokat egyaránt érintő problémái élesen világítanak rá arra, hogy még mindig nagyon sok tennivalónk van, és hogy semmit nem veszített időszerűségéből az Erdős Kamilli életút által nyújtott példa és felszólítás a két nép, magyarok és cigányok, cigányok és magyarok kézfogására. Ezért fontos emlékeznünk évről-évre Erdős Kamillra. Együtt. És elindulni az általa kijelölt úton. Együtt.

Irodalom:

Bencsik János (Szerk.): Erdős Kamill és a hazai romológia. Gyula, 2002.

Erdős Kamill: A Békés megyei cigányok és cigánydialektusok Magyarországon. Gyula, 1979.